

Sanat, Mimari, Seyahat ve Konaklama Yazıları / Bir Asırlık Kültür Yolculuğu: Tokat Müzesi'nin 100. Yılı ve Fahri Kurucusu Halis Turgut Cinlioğlu

Art, Architecture, Travel and Hospitality Writings / A Century-Long Cultural Journey: The 100th Anniversary of the Tokat Museum and Its Honorary Founder Halis Turgut Cinlioğlu

Emel ŞENER BOY*

*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Anahtar sözcükler:

Müze, Halis Turgut Cinlioğlu, Gök Medrese, Eski Eser, Kültürel Miras.

Key words:

Museum, Halis Turgut Cinlioğlu, Gök Medrese, Antiquities, Cultural Heritage.

ÖZ

Bu çalışmada, 1926'dan 2026'ya uzanan bir asırlık süreçte Tokat Müzesi'nin geçmişten günümüze tarihsel yolculuğu tanıtılmaktadır. Türkiye'de müzecilik faaliyetlerinin kurumsal temelleri 19. yüzyılın ikinci yarısında atılmış olsa da eski eserlere duyulan ilgi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra eski eserlerin korunması ve müzecilik çalışmaları, milli tarih bilincinin oluşturulmasında önemli bir kültür politikası olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte yeni müze binaları inşa etmek yerine tarihi yapıların müze mekânı olarak kullanılması yaygın bir uygulama olmuştur. Tokat Müzesi'nin kuruluşu da bu anlayış doğrultusunda şekillenmiştir. 1926 yılında öğretmen Halis Turgut Cinlioğlu'nun Tokat ve çevresinden topladığı tarihi ve etnografik eserleri Gök Medrese'de muhafaza etmeye başlaması, Tokat'ta müzecilik faaliyetlerinin başlangıcını oluşturmuştur. Selçuklu dönemine ait önemli bir yapı olan Gök Medrese, hem mimari değeri hem de tarihi kimliğiyle müze işlevi için uygun görülmüştür. Cinlioğlu'nun tekke ve türbelerden eser toplaması, mezar taşları, kitabeler ve şer'iyye sicilleri gibi kültürel miras unsurlarını koruma çabası, Tokat Müzesi'nin gelişiminde belirleyici olmuştur. Sonuç olarak Tokat Müzesi, kentin arkeolojik ve etnografik mirasını görünür kılan önemli bir kültür kurumu haline gelmiştir.

ABSTRACT

This study presents the historical trajectory of the Tokat Museum over the century spanning 1926–2026. Although the institutional foundations of museum practices in Turkey were laid in the second half of the nineteenth century, interest in antiquities dates back to the Seljuk and Ottoman periods. Following the proclamation of the Republic, the preservation of antiquities and museological activities were regarded as a significant cultural policy instrument in the formation of national historical consciousness. During this process, the adaptive reuse of historic structures as museum spaces became widespread practice, rather than the construction of purpose-built museum buildings. The establishment of the Tokat Museum was shaped in accordance with this same approach. Museological activities in Tokat commenced in 1926, when teacher Halis Turgut Cinlioğlu began preserving historical and ethnographic objects collected from Tokat and its environs at the Gök Medrese. A significant structure dating to the Seljuk period, the Gök Medrese was deemed suitable for museum use both for its architectural merit and its historical identity. Cinlioğlu's collection of objects from tekkes (dervish lodges) and türbes (tombs and shrines), together with his efforts to safeguard cultural heritage elements such as tombstones, inscriptions, and şer'iyye sicilleri (Islamic court registers), proved decisive in the development of the Tokat Museum. As a result, the Tokat Museum has become an important cultural institution dedicated to preserving and presenting the city's archaeological and ethnographic heritage.

GİRİŞ

Türkiye'de müzecilik çalışmalarının kurumsal olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığı kabul edilse de eski eserlere duyulan ilginin çok daha erken dönemlere uzandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Selçuklular döneminde Konya Alaeddin Tepesi'ndeki surlar üzerinde antik dönemlere ait mimari parçalara, kabartmalar ve heykellerin yer-

leştirildiği; bu durumun Fransız gezgin Léon de Laborde'un gravürlerinden takip edilebildiği bilinmektedir. Benzer şekilde Osmanlı egemenliği boyunca antik dönem eserlerine yönelik ilginin erken tarihlere kadar uzandığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in Topkapı Sarayı'nın iç avlusunda Bizans dönemine ait lahit, sütun, sütun kaidesi ve başlıklarını bir araya getirtmesi, Osmanlı saray çevresinde eski eserlere yönelik ilginin dikkat çe-

kici örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Yücel 2006). Tanzimat'ın ilanından sonra, Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) tensibiyle Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmed Paşa'nın öncülüğünde Türk müzeciliğinin kurumsal temelleri atılmıştır. Rodosluzade lakabıyla tanınan Fethi Ahmed Paşa, askeri ve idari alanlardaki başarılarıyla Osmanlı devlet yönetiminde önemli bir konuma yükselmiştir. Sahip olduğu organizasyon kabiliyeti, Batı'daki gelişmeleri takip eden yaklaşımı ve eski eserlerin korunmasına yönelik duyarlılığı sayesinde Osmanlı'da modern müzecilik anlayışının oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır (Eyice 1985).

Cumhuriyet döneminde eski eserlerin korunması ve müzecilik faaliyetleri yeni devletin kültür politikaları içinde önemli bir yer edinmiştir. TBMM'nin açılmasından sonra eski eserlerin korunması ve müzecilik faaliyetleri Maarif Vekâleti bünyesinde ele alınmış; 1920 yılında Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğü kurulmuştur. Rıza Nur Bey'in 3 Mayıs 1920 tarihli konuşması, tarihi eserlerin tespiti, tescili ve korunmasının yeni devletin kültür politikaları içinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Muşmal ve Gümüş 2022). Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında müzecilik faaliyetleri, yalnızca eski eserlerin muhafazasına yönelik bir uygulama alanı olmaktan çıkmış; milli tarih bilincinin oluşturulmasına katkı sağlayan kurumsal bir kültür politikası haline gelmiştir.

Bu yıl, Tokat Müzesi'nin kuruluşunun 100. yılı münasebetiyle çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Görsel 1). Bu etkinlikler kapsamında gerçekleştirilen panellerde, Türkiye'de ve Avrupa'da müzeciliğin gelişimi, Tokat Müzesi'nin kuruluş süreci, kentin kültürel mirası ve müzenin bu mirasın korunmasındaki rolü farklı yönleriyle ele alınmıştır. Böylece Tokat Müzesi'nin yalnızca eserlerin sergilendiği bir kurum olmadığı; aynı zamanda şehrin tarihî hafızasını koruyan, belgeleyen ve gelecek kuşaklara aktaran önemli bir kültür kurumu olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Tokat Müzesi'nin kuruluşunun 100. yılı anısına müzeyi ve müzenin fahri kurucusu Halis Turgut Cinlioğlu'nu konu alan bir yazı kaleme alma düşüncesi oluşmuştur. Tokat'ın kültürel mirasının korunması ve müzecilik faaliyetlerinin gelişmesinde önemli katkıları bulunan Cinlioğlu'nun hatırlanması, Tokat Müzesi'nin tarihsel serüveninin daha iyi anlaşılmasına da katkı sunacaktır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilgi ve belge paylaşımıyla katkı sağlayan Halis Turgut Cinlioğlu'nun oğlu Sayın Mehmet Ali Cinlioğlu'na teşekkür etmeyi borç biliriz (Görsel 2).

lanması, Tokat Müzesi'nin tarihsel serüveninin daha iyi anlaşılmasına da katkı sunacaktır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilgi ve belge paylaşımıyla katkı sağlayan Halis Turgut Cinlioğlu'nun oğlu Sayın Mehmet Ali Cinlioğlu'na teşekkür etmeyi borç biliriz (Görsel 2).

Tokat'ta Müzecilik Faaliyetlerinin Başlaması

Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllar, Türkiye için yalnızca yeni bir devlet düzeninin inşa edildiği değil, aynı zamanda savaşın yol açtığı yıkımın giderilmeye çalışıldığı güç bir dönem olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın ardından ülkenin ekonomik kaynaklarının sınırlı olması, devletin kültür, eğitim ve imar politikalarında önceliklerini dikkatli biçimde belirlemesini zorunlu kılmıştır. Bu şartlar altında Maarif Vekâleti bünyesinde yürütülen müzecilik faaliyetleri de dönemin mali imkânsızlıklarından doğrudan etkilenmiştir. Yeni müze binaları inşa etmek yerine, mevcut tarihi yapıların değerlendirilmesi erken Cumhuriyet dönemi müzeciliğinin temel uygulamalarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle medrese, bedesten, han, imaret, kilise ve cami gibi artık asli işlevini yitirmiş yapılar, birçok şehirde müze mekânı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ankara'daki Mahmud Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han, Amasya'daki Bayezid Medresesi, Sivas'taki Gök Medrese ile bazı Anadolu şehirlerindeki metruk kilise yapıları bu yaklaşımın dikkat çeken örnekleri arasında yer almaktadır (Gerçek 1999).



Görsel 1. Tokat Müzesi'nin 100. Yılına Özel Hazırlanan Logo



Görsel 2. Halis Turgut Cinlioğlu'nun Oğlu Mehmet Ali Cinlioğlu ve Kıymetli Eşi Perihan Cinlioğlu

Gök Medrese'nin Müze Mekânı Olarak Değerlendirilmesi

Tokat Müzesi'nin ortaya çıkışı da bu genel müzecilik politikasıyla doğrudan ilişkilidir. Müzenin kuruluş süreci, 1926 yılında öğretmen Halis Cinlioğlu'nun Tokat ve çevresinden topladığı tarihi ve etnografik nitelikli eserleri Gök Medrese'de muhafaza etmeye başlamasıyla şekillenmiştir (Özcan, 1985) (Görsel-3). Anadolu Selçuklu döneminin önemli mimari örneklerinden biri olan Gök Medrese, 1275 yılında Emir Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır. Halk arasında Kırk Kızlar Medresesi olarak da bilinen yapı, sonraki dönemlerde darüşşifa işleviyle de kullanılmıştır. İki katlı, açık avlulu, revaklı ve iki eyvanlı plan düzenine sahip olan medrese; özellikle avlu cephelerinde görülen Türk mavisi, patlıcan moru ve lacivert tonlarındaki çini bezemeleriyle dikkat çekmektedir. Yapının çinili taş portali de Anadolu Selçuklu sanatının seçkin uygulamaları arasında değerlendirilmektedir (Boy 2025).

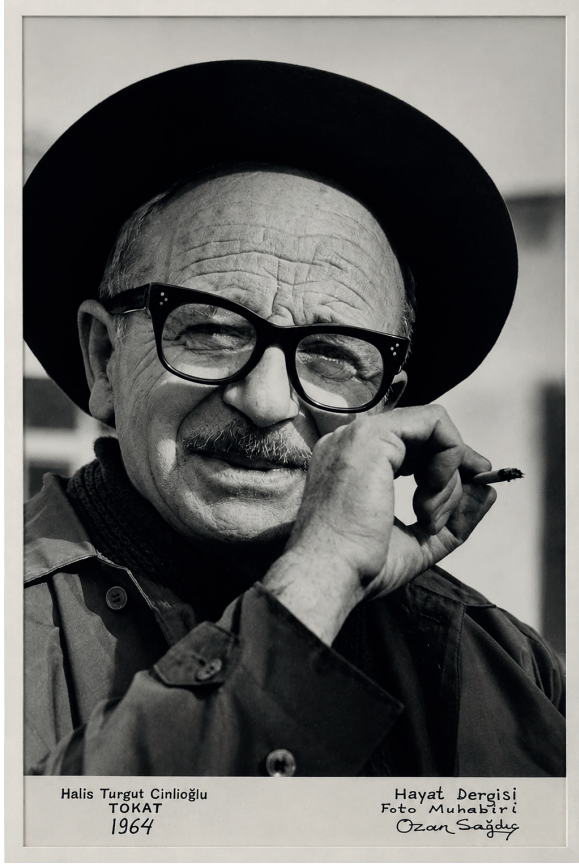
Halis Turgut Cinlioğlu ve Müzenin Kuruluşundaki Rolü

Tokat'ta müzecilik faaliyetlerinin başlamasında Halis Turgut Cinlioğlu'nun kişisel gayreti, tarihi eserlere yönelik duyarlılığı ve yerel tarih bilinci belirleyici olmuştur. Asıl adı Halis Turgut Asarkaya olan Cinlioğlu, aile unvanını soyadı olarak kullanmış ve bu adla Tokat kültür hayatında tanınan önemli şahsiyetlerden biri haline gelmiştir. 1901 yılında Tokat'ta doğan Cinlioğlu, Kurtuluş Savaşı yıllarında Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev almış; cemiyetin yazışmalarını yürüterek dönemin tarihi gelişmelerine yakından tanıklık etmiştir. Daha sonra Maarif Vekâleti tarafından açılan sınavı kazanarak Tokat Ortaokulu'na tarih ve coğrafya öğretmeni olarak atanmıştır. Eğitimcilik görevinin yanı sıra Tokat'ın tarihi, kültürel ve folklorik değerlerini araştırmaya yönelik Cinlioğlu, il merkezi, ilçeler ve köylerde kapsamlı incelemelerde bulunmuştur (Görsel-4).

Cinlioğlu'nun Tokat kültürüne en önemli katkılarından biri, 1926 yılında Tokat Müzesi'nin kuruluşuna öncülük etmesidir (Görsel-5). Tekke ve türbelerin kapatılması sürecinde bu mekânlarda çok sayıda tarihi eşyanın bulunduğunu gören Cinlioğlu, söz konusu eserlerin korunması gerektiğini düşünerek bunların Gök Medrese'de toplanmasını önermiştir. Bu önerinin kabul edilmesiyle Gök Medrese'nin onarımı için gerekli destek sağlanmış ve Tokat'ta müze kurma fikri somut bir uygulamaya dönüşmüştür. İlk aşamada müze koleksiyonunu tekke ve türbelerden getirilen teber, asa, topuz, nefir, alem, sancak, şiş, şamdan, tarikat başlıkları,



Görsel 3. Tokat Gök Medrese, Müze Döneminden (Kaynak: Halis Cinlioğlu Arşivi)



Görsel 4. Halis Cinlioğlu (Kaynak: Cinlioğlu Arşivi)

yazı levhaları ve bazı kitaplar oluşturmuştur. Cinlioğlu, müzenin kuruluşundan sonra da eser toplama faaliyetlerini sürdürmüştür; özellikle Behzat, Ali Paşa ve Meydan camileri çevresindeki mezar taşları ile şer'iyeye sicillerinin müzeye kazandırılması için önemli çaba göstermiştir (Erdoğan 2010). Araştırmacı kimliğiyle de öne çıkan Cinlioğlu, oluşturduğu yaklaşık yedi bin ciltlik özel kütüphanesini araştırmacıların kullanımına açarak Tokat'ta özel kütüphanecilik açısından da önemli bir örnek ortaya koymuştur. "Ulusal Savaşta Tokat", dört ciltlik "Osmanlılar Zamanında Tokat", "Tokat Vilayeti Meşhurları", "Tokat'ta İrtica Hareketleri ve Bugünkü İrtica Meselesi", "Tokat Folkloru" ve "Tokat Eski Mezarlıkları" başlıca eserleri arasında yer almaktadır. Ayrıca yerel gazete ve dergilerde Tokat tarihi, mezarlıkları, yolları, nehirleri, köyleri ve folkloruna ilişkin çok sayıda yazı yayımlamıştır. Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün değerlendirmeleri de Cinlioğlu'nun Tokat'a dair hemen her alanda bilgi toplamaya çalışan; köyleri dolaşan,

yazıtları, mezarlıkları, halk edebiyatı ürünlerini ve tarihi belgeleri kayıt altına alan çok yönlü bir araştırmacı olduğunu göstermektedir (Başgöz 2005). Bu bakımdan Halis Turgut Cinlioğlu, yalnızca Tokat Müzesi'nin kurucusu değil, aynı zamanda Tokat'ın tarihi ve kültürel hafızasının korunmasında öncü isimlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Kurumsal İmkânlar ve Yerel Çabalar

Mehmet Ali Cinlioğlu'nun babası Halis Cinlioğlu'na dair aktardığı bilgiler, Tokat Müzesi'nin kuruluş yıllarında kurumsal imkânların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Müze memuru Besim Karagülle Bey'in görevlendirilmesiyle birlikte yazışma, envanter ve kayıt işleri daha düzenli yürütülmeye başlanmıştır; buna karşın sahadan eser toplama ve eserlerin müzeye nakledilmesi gibi faaliyetlerde Halis Cinlioğlu aktif rol üstlenmeyi sürdürmüştür. O yıllarda müzeye ait bir taşın bulunmaması, tarihi eserlerin taşınmasını güçleştirmiştir. Bu nedenle belediye, bayındırlık ve ziraat müdürlüğü gibi kurumlardan



Görsel 5. Gök Medrese (Müze Döneminden)'de Halis Turgut Cinlioğlu'nun asılı fotoğrafı

zaman zaman araç desteği alınmıştır. Bu durum, Tokat Müzesi'nin erken gelişim sürecinin yalnızca resmi kurumların değil, aynı zamanda yerel girişimlerin, kişisel ilişkilerin ve gönüllü çabaların katkısıyla ilerlediğini ortaya koymaktadır.

Gök Medrese'nin Onarım Süreci ve Yeniden Ziyarete Açılması

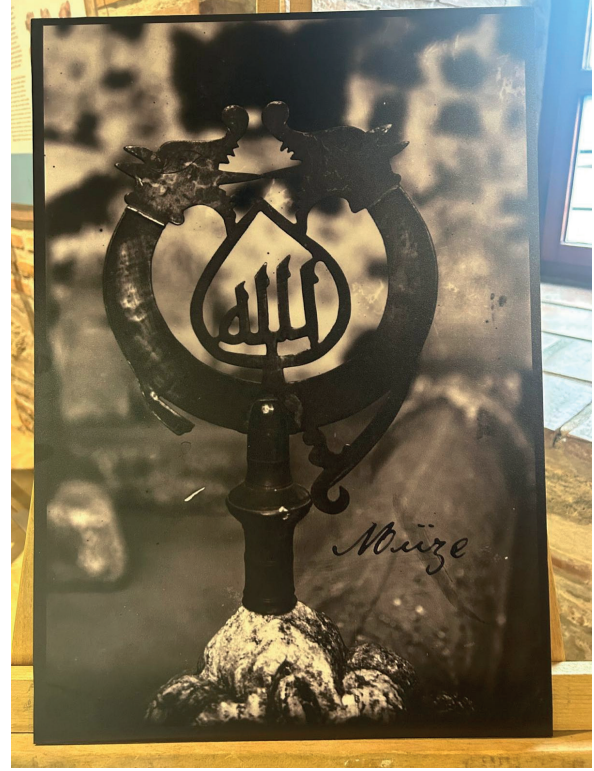
Gök Medrese'de faaliyet gösteren Tokat Müzesi, 1926'dan 1974 yılına kadar hizmet vermiştir. Daha sonra Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan onarım çalışmaları nedeniyle müze bir süre ziyarete kapatılmıştır. Bu süreçte çevredeki bazı yapıların kamulaştırılması gerçekleştirilmiş, çevre düzenleme çalışmaları yapılmış ve müze 22 Ocak 1983 tarihinde yeniden ziyarete açılmıştır (Erdoğan 2010). Müze bahçesinin kuzey bölümünde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında Danişmendli Dönemine ait medrese kalıntılarının ortaya çıkarılması da Gök Medrese çevresinin tarihi önemini daha belirgin hale getirmiştir (Boy 2025).

Müze Koleksiyonunun İçeriği

Tokat Müzesi'nde arkeolojik ve etnografik eserler uzun süre birlikte sergilenmiştir. Arkeolojik koleksiyon içerisinde Maşat Höyük kazılarında elde edilen buluntular öne çıkmakta; bunun yanında Eski Tunç Çağı, Hitit, Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler de müzenin tarihsel çeşitliliğini göstermektedir (Görsel-6). Etnografik koleksiyonda ise yöresel kıyafetler, süs eşyaları, ev eşyaları, halı ve kilimler ile çeşitli silahlar yer almıştır. Müzenin sikke koleksiyonu, kitabeleri, mezar taşları, kabartmalı ve bezemeli taş eserleri de Tokat ve çevresinin kültürel mirasını yansıtan önemli malzemeler arasında değerlendirilmiştir (Önder 1983; Erdoğan 2010).

SONUÇ

Tokat Müzesi, Türkiye'de müzecilik faaliyetlerinin Cumhuriyet döneminde yerel ölçekte kurumsallaşmasına önemli bir örnek oluşturmaktadır. Erken Cumhuriyet yıllarının sınırlı imkânları içinde yeni bir müze binası inşa etmek yerine, Selçuklu dönemine ait Gök Medrese'nin müze mekânı olarak değerlendirilmesi, dönemin kültürel mi-



Görsel 6. Müze teşhirinden bir alem (Kaynak: Cinlioğlu Arşivi)

rası koruma anlayışını yansıtmaktadır. Müzenin kuruluşunda Halis Turgut Cinlioğlu'nun kişisel çabası, tarihi eserlere duyarlılığı ve Tokat'ın kültürel hafızasını koruma isteği belirleyici olmuştur. Tekke ve türbelerden toplanan eserlerin Gök Medrese'de bir araya getirilmesi, Tokat'ta müzecilik bilincinin oluşmasında önemli bir başlangıçtır. Cinlioğlu'nun mezar taşları, şer'iyeye sicilleri, kitabeler ve halk kültürüne ilişkin malzemeleri kayıt altına alma çabaları da bu sürecin yalnızca müze kurmakla sınırlı olmadığını göstermektedir. Sonuç olarak Tokat Müzesi, arkeolojik ve etnografik koleksiyonlarıyla kentin çok katmanlı tarihini görünür kılan önemli bir kültür kurumu olmuştur. Halis Turgut Cinlioğlu'nun öncülüğünde başlayan bu süreç, Tokat'ın tarihi ve kültürel mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından kalıcı bir değer taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Başgöz, İ. (2005). Halis Hoca, *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, 18-22.

- Boy, N. (2025). İçinde; *Geçmişten Günümüze TOKAT: Arkeoloji, Tarih ve Sanat Tarihi* (ss. 633-676). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Erdoğan, A. T. (2010). Tokat Müzesi'nin Kuruluşunda Öğretmen Halis Turgut Cinlioğlu, *Heeri Life*, (15): 43-48.
- Eyice, S. (1985). Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (1596-1599).
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- Muşmal, H., ve Gümüş, H. (2022). *Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı (1839-1938)*. Konya: Palet Yayınları.
- Önder, M. (1983). *The Museums of Turkey*. (P. M. Butler, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Cultural Publications.
- Özcan, B. (1985). *Tokat Müzesi Rehberi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Yücel, E. (2006). Müze. E. Yücel içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (240-243). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Emel ŞENER BOY*
- *Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 60250, Merkez/Tokat.
- E-posta: emel.sener@gop.edu.tr
- ORCID: 0000-0003-2051-3359



Emel ŞENER BOY

Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu (2010). Yüksek lisans derecesini Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalından (2014), doktora derecesini Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalından aldı (2021). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı (2015) ve devamında aynı üniversitede Dr. Öğr. Üyesi olarak atandı (2023). Niksar'da Türk Devri Mimarisi isimli kitabı yayımlandı. Halen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları Türk Kültürü, Türk İslam Sanatları, El Sanatlarıdır.